

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Фінансове право»

на тему: «Правове регулювання державного кредиту та
державного боргу»

Студента Коломійця
Ярослава Віталійовича
Курсу II
групи: ТУ_{бц}-12-23-Б₁Пр(4,6здс)
напряму Право
спеціалізація -
Керівник: Бровко Наталія
Іванівна, д.ю.н., професор
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ ТА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ.....	6
1.1. Поняття, сутність та економіко-правова природа державного кредиту.....	6
1.2. Класифікація форм та видів державного кредиту.....	7
1.3. Поняття, структура та види державного боргу.....	8
1.4. Значення державного кредиту у фінансовій системі держави.....	10
РОЗДІЛ 2 НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ ТА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В УКРАЇНІ.....	13
2.1. Конституційні засади та законодавче забезпечення регулювання державного боргу.....	13
2.2. Правове регулювання державних внутрішніх та зовнішніх запозичень.....	14
2.3. Повноваження органів державної влади у сфері управління державним боргом.....	15
2.4. Державні гарантії та їх правове забезпечення.....	17
РОЗДІЛ 3 ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ.....	20
3.1. Сучасний стан та структура державного боргу України.....	20
3.2. Проблеми правового регулювання державного кредиту та боргової політики.....	22
3.3. Міжнародний досвід управління державним боргом.....	24
3.4. Пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання державного кредиту та боргової політики України.....	25
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30
ДОДАТКИ.....	32

ВСТУП

Сучасні умови соціально-економічного розвитку України зумовлюють необхідність активного використання державою різноманітних фінансових інструментів для забезпечення макроекономічної стабільності, стимулювання економічного зростання та виконання соціальних зобов'язань. Одним із ключових таких інструментів є державний кредит, який передбачає залучення додаткових фінансових ресурсів шляхом внутрішніх та зовнішніх запозичень. Державний кредит виступає важливим механізмом покриття бюджетного дефіциту, реалізації інвестиційних програм, підтримки функціонування державного сектора та забезпечення стабільності економічної системи в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів.

Невід'ємним елементом державного кредиту є державний борг, який утворюється внаслідок невідшкодованих зобов'язань держави перед кредиторами. Державний борг відображає фінансові можливості держави, рівень її кредитоспроможності, ступінь довіри міжнародних партнерів та ефективність державної економічної політики. Нині питання управління державним боргом є надзвичайно актуальним для України, оскільки високий рівень боргового навантаження, вплив зовнішніх шоків та значні інвестиційні потреби вимагають удосконалення механізмів боргової політики, підвищення її прозорості та ефективності [7].

Правове регулювання державного кредиту й державного боргу є фундаментом, який забезпечує законність, передбачуваність та контрольованість процесів запозичення і погашення боргових зобов'язань. Чітко структурована законодавча база визначає повноваження органів державної влади, процедури залучення коштів, форми державних запозичень, порядок використання та обслуговування боргу. У контексті реформування фінансової системи України та наближення національного законодавства до

міжнародних стандартів особливого значення набуває вдосконалення нормативно-правових засад цієї сфери.

Актуальність теми також підсилюється необхідністю приведення боргової політики у відповідність до вимог Європейського Союзу, МВФ та інших міжнародних інституцій, а також забезпечення підвищення рівня фінансової безпеки держави. Високий рівень державного боргу створює ризики для стабільності бюджетної системи, обмежує можливості фінансування соціально значущих програм і потребує розроблення ефективних механізмів управління. Саме тому дослідження правових аспектів регулювання державного кредиту і державного боргу є важливою передумовою формування збалансованої боргової стратегії [1].

Наукове підґрунтя дослідження формують праці вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як О. Василик, В. Федосов, О. Луніна, І. Луніна, А. Бюканан, Р. Масгрейв та ін., які зробили значний внесок у розвиток теорії державних фінансів, дослідження проблем боргової політики та законодавчого регулювання запозичень.

Метою курсової роботи є комплексне дослідження правового регулювання державного кредиту та державного боргу в Україні, аналіз сучасного стану боргової сфери та визначення напрямів удосконалення законодавчої бази й практики управління боргом.

Для досягнення зазначеної мети визначено такі **завдання**:

- розкрити теоретико-правову природу державного кредиту та державного боргу;
- проаналізувати чинне законодавство України у сфері державних запозичень і боргової політики;
- визначити повноваження державних органів у процесі формування та реалізації боргової політики;
- дослідити сучасний стан державного боргу України;
- охарактеризувати основні проблеми правового забезпечення управління боргом;

- виробити рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання державного кредиту та державного боргу.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі правового регулювання державного кредиту та державного боргу. Предметом дослідження є норми фінансового права, що визначають механізми залучення, обслуговування, реструктуризації та погашення державних боргових зобов’язань.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення, системний підхід) та спеціальні методи юридичної науки (формально-правовий, порівняльно-правовий, статистичний, історико-правовий).

Структура курсової роботи обумовлена логікою дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ ТА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

1.1. Поняття, сутність та економіко-правова природа державного кредиту

Державний кредит є однією з ключових категорій фінансової науки та фінансового права, адже він виступає інструментом акумулювання державою додаткових грошових ресурсів для забезпечення виконання своїх функцій. У науковій літературі державний кредит визначається як сукупність економічних і правових відносин, що виникають у процесі залучення державою тимчасово вільних коштів юридичних та фізичних осіб і міжнародних фінансових інституцій на умовах повернення, платності та строковості.

На думку О. Василика, державний кредит є формою перерозподілу частини фінансових ресурсів суспільства на користь держави для покриття бюджетного дефіциту або фінансування соціально-економічних програм. Водночас В. Федосов підкреслює, що державний кредит виконує також макроекономічну функцію, впливаючи на грошовий обіг, інвестиційну діяльність та стабільність фінансової системи. З точки зору правового підходу, державний кредит являє собою встановлену нормами законодавства систему відносин між державою як позичальником та кредиторами різних рівнів [2].

Економіко-правова природа державного кредиту визначається його специфічними ознаками:

- державна форма зобов'язань, тобто держава виступає основним позичальником;
- публічний характер кредитних відносин, адже вони регулюються нормами фінансового та бюджетного права;

- цільове призначення залучених коштів, спрямованих на виконання функцій держави;
- залежність кредитної активності від стану бюджетної системи та економічної ситуації в країні;
- наявність правових гарантій повернення, які закріплені законодавством [12].

Таким чином, державний кредит є важливою ланкою фінансової діяльності держави, що забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів, сприяє стабілізації економіки та впливає на розвиток державної політики у різних сферах.

1.2. Класифікація форм та видів державного кредиту

Для глибшого розуміння сутності державного кредиту необхідно розглянути його класифікаційні характеристики. У фінансово-правовій науці державний кредит поділяється за такими критеріями:

1. За місцем здійснення запозичень [3]:

1. Внутрішній державний кредит — позики, що залучаються на внутрішньому фінансовому ринку серед резидентів держави. Він здійснюється шляхом випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), отримання кредитів від держбанків, приватних фінансових установ тощо.

2. Зовнішній державний кредит — запозичення, які здійснюються на зовнішніх ринках капіталу. До них належать кредити міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світовий банк, ЄБРР), іноземних держав та приватних іноземних інвесторів.

2. За формою кредитних зобов'язань:

- облігаційні позики — найбільш поширений вид, що оформлюється через випуск державних цінних паперів;

- кредитні угоди — укладання договорів із банківськими та фінансовими установами;
- гарантовані запозичення — кредити, залучені під державні гарантії.

3. За терміном запозичення:

- короткострокові (до 1 року),
- середньострокові (від 1 до 5 років),
- довгострокові (понад 5 років).

4. За валютою залучення:

- у національній валюті;
- в іноземній валюті (долари США, євро, спеціальні права запозичення — SDR) [13].

5. За характером обслуговування:

- ринкові позики — здійснюються на ринкових умовах процентної ставки;
- пільгові позики — надаються із заниженими ставками, як правило, міжнародними фінансовими організаціями.

Класифікація державного кредиту має важливе практичне значення, оскільки дає змогу обирати оптимальні форми залучення ресурсів залежно від потреб держави та поточної фінансової ситуації.

1.3. Поняття, структура та види державного боргу

Державний борг є наслідком використання державою кредитних ресурсів та становить сукупність усіх зобов'язань держави перед кредиторами. Відповідно до Бюджетного кодексу України, державний борг — це загальна сума заборгованості держави за всіма видами державних запозичень, а також зобов'язання, що виникли з державних гарантії [4].

Структура державного боргу включає:

1. Основну суму боргу (principal) — сума запозичених коштів, яку державі необхідно повернути кредиторам.
2. Платежі за обслуговування боргу, зокрема:
 - відсотки за користування кредитами;
 - комісії;
 - інші витрати, пов'язані із залученням і погашенням боргу.
3. Платежі з погашення боргу (redemption) — кінцеві виплати за зобов'язаннями [14].

Види державного боргу:

За типом кредитора:

- внутрішній борг — зобов'язання перед резидентами;
- зовнішній борг — зобов'язання перед нерезидентами.

За формою зобов'язань:

- борг у формі державних цінних паперів;
- борг у формі кредитних договорів;
- борг за державними гарантіями.

За строками погашення:

- поточний борг;
- середньостроковий борг;
- довгостроковий борг.

За характером:

- прямий борг — зобов'язання, взяті безпосередньо державою;
- гарантований борг — зобов'язання, надані під державні гарантії,

але погашаються за рахунок держави лише в разі невиконання їх основним позичальником [5].

Державний борг є важливим індикатором фінансової стабільності країни. Його рівень, структура та динаміка впливають на інвестиційну привабливість, валютний курс, бюджетні можливості та загальну економічну безпеку.

1.4. Значення державного кредиту у фінансовій системі держави

Роль державного кредиту в сучасній державі є багатогранною, оскільки він виконує як економічні, так і правові функції. До основних значень державного кредиту належать:

1. Бюджетна функція

Державний кредит забезпечує покриття дефіциту бюджету, дозволяє фінансувати важливі соціальні програми та інвестиційні проекти без підвищення податкового навантаження [5].

2. Регулююча функція

Через державні запозичення уряд може впливати на:

- рівень процентних ставок;
- обсяг грошової маси в обігу;
- інвестиційний клімат;
- економічну активність.

3. Стабілізаційна функція

Запозичення можуть використовуватися як антикризовий інструмент для стабілізації макроекономічної ситуації, особливо в періоди воєнних дій, фінансових криз або інших форс-мажорів.

4. Соціальна функція

Залучені кошти використовуються для фінансування медицини, освіти, соціального захисту, пенсійної системи та інших сфер, що забезпечують соціальну стабільність.

5. Інвестиційна функція

Державні позики спрямовуються на підтримку розвитку інфраструктури, модернізацію виробництва, реалізацію інноваційних програм.

6. Міжнародна функція

Активне та прозоре використання державних кредитів підвищує довіру іноземних партнерів і сприяє інтеграції держави у світовий фінансовий простір.

Таким чином, державний кредит є необхідним інструментом для забезпечення стійкого функціонування фінансової системи та розвитку економіки. Його ефективне правове регулювання сприяє зміцненню бюджетної дисципліни, мінімізації ризиків і забезпеченню фінансової безпеки держави [15].

У першому розділі було розглянуто теоретико-правові засади державного кредиту та державного боргу, що дозволило сформулювати цілісне уявлення про їхню сутність, структуру та роль у фінансовій системі держави. Державний кредит, як показало дослідження, являє собою систему економічних і правових відносин, у межах яких держава залучає додаткові фінансові ресурси на умовах повернення, платності та строковості. Він відіграє ключову роль у забезпеченні виконання державою своїх функцій, стабілізації фінансової системи та регулюванні макроекономічних процесів.

Аналіз класифікацій державного кредиту показав, що він має різноманітні форми — внутрішні та зовнішні запозичення, кредитні угоди, облігаційні позики, гарантовані кредити тощо. Така багатовимірність форм дозволяє державі гнучко реагувати на потреби фінансування, обираючи оптимальні інструменти залежно від економічної ситуації. Важливим є і поділ запозичень за строками, валютою залучення та характером обслуговування, що впливає на боргове навантаження та загальну ефективність боргової політики [6].

Особлива увага в розділі приділена державному боргу як наслідку державного кредиту. Він розглядається як сукупність усіх зобов'язань держави перед кредиторами, включно з основною сумою боргу та процентними платежами. Систематизація видів державного боргу — внутрішнього й зовнішнього, прямого й гарантованого, коротко-, середньо- та

довгострокового — дозволяє оцінювати структуру боргових зобов'язань та визначати ризики, пов'язані з їх обслуговуванням.

Дослідження показало, що державний кредит виконує низку важливих функцій: бюджетну, регулятивну, стабілізаційну, соціальну, інвестиційну та міжнародну. Саме завдяки цим функціям він стає дієвим інструментом фінансової політики, що сприяє розвитку держави та підвищенню її фінансової стійкості [16].

Отже, теоретико-правові аспекти державного кредиту та боргу є фундаментальною основою для розуміння механізмів боргової політики держави. Їх системний аналіз дозволяє визначити ключові проблеми та виклики у сфері управління державним боргом, а також підготувати підґрунтя для подальших досліджень у наступних розділах курсової роботи, присвячених нормативно-правовому забезпеченню та практиці реалізації боргової політики в Україні.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ ТА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В УКРАЇНІ

2.1. Конституційні засади та законодавче забезпечення регулювання державного боргу

Нормативно-правове регулювання державного кредиту та державного боргу ґрунтується на положеннях Конституції України, яка формує фундаментальні принципи фінансової діяльності держави. Основні положення, що стосуються державного кредиту, закріплені у статтях 85, 92 та 95 Конституції України.

Стаття 92 визначає, що виключно законами встановлюються засади утворення і погашення державного внутрішнього та зовнішнього боргу, а також порядок випуску та обігу державних цінних паперів. Таким чином, Конституція встановлює принцип законності в сфері боргової діяльності держави та гарантує її прозорість і підзвітність [7].

Стаття 95 підкреслює, що бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства, а будь-які видатки держави мають визначатися виключно законом про Державний бюджет. Саме через бюджет визначається граничний обсяг державних запозичень, обслуговування та погашення боргу.

Важливу роль у формуванні боргової політики відіграє Верховна Рада України, яка відповідно до статті 85 Конституції здійснює контроль за діяльністю Кабінету Міністрів у сфері управління державним боргом, затверджує основні напрями бюджетної політики та приймає рішення щодо надання державних гарантій.

Ключовими нормативно-правовими актами, що регулюють сферу державного кредиту й боргу, є:

- Бюджетний кодекс України – основний акт, що визначає поняття державного боргу, види запозичень, процедуру їх здійснення, порядок надання державних гарантій, повноваження органів влади у сфері боргової політики.
- Закон України «Про державний внутрішній борг» – регулює структуру, форми та механізми внутрішніх запозичень.
- Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» – визначає правовий статус державних облігацій, порядок їх випуску, обігу та погашення.
- Закон України «Про державні гарантії відновлення кредитів», що регламентує надання гарантій суб'єктам господарювання.
- Підзаконні нормативні акти Міністерства фінансів, зокрема Положення про здійснення державних запозичень, Порядок управління державним боргом, інструкції щодо обліку операцій з державним боргом [17].

Таким чином, законодавча база України формує комплексний механізм регулювання державного кредиту й боргу та забезпечує правові гарантії для кредиторів і держави.

2.2. Правове регулювання державних внутрішніх та зовнішніх запозичень

Сфера державних запозичень регулюється насамперед Бюджетним кодексом України. Він визначає, що державні запозичення можуть здійснюватися виключно для фінансування державного бюджету, а саме: для покриття дефіциту, фінансування інвестиційних програм чи погашення попередніх боргів (рефінансування).

Правове регулювання внутрішніх запозичень

Державні внутрішні запозичення здійснюються шляхом:

- випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП);
- залучення кредитів від банківських установ;
- отримання інших видів позик, передбачених законодавством [8].

Процедура випуску ОВДП детально регламентується Міністерством фінансів та Національним банком України. Мінфін визначає обсяг, строки, форми випуску облігацій, розмір купонної ставки, валюту номіналу. НБУ виступає фінансовим агентом держави та здійснює технічне обслуговування операцій з державними цінними паперами, включно з аукціонами з їх розміщення.

Внутрішні запозичення є важливим елементом фінансової системи, оскільки вони сприяють розвитку внутрішнього ринку капіталу та залучають ресурси безпосередньо з вітчизняної економіки.

Правове регулювання зовнішніх запозичень

Зовнішні державні запозичення здійснюються у формі:

- розміщення єврооблігацій України на міжнародних ринках;
- отримання кредитів від міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ);
- укладання міждержавних кредитних угод.

Зовнішні запозичення регулюються міжнародними договорами, які мають пріоритет над нормами національного законодавства. Кожна угода щодо зовнішньої позики підлягає ратифікації Верховною Радою України, якщо вона передбачає фінансові зобов'язання держави.

Особливе місце займають кредити МВФ, які надаються за умови виконання Україною певних економічних реформ. Їх регулювання здійснюється відповідно до Статуту МВФ та меморандумів між Україною і Фондом.

2.3. Повноваження органів державної влади у сфері управління державним боргом

Управління державним боргом в Україні є багаторівневим процесом, що охоплює діяльність низки органів державної влади:

1. Верховна Рада України

- затверджує обсяги державних запозичень у Законі про Державний бюджет;
- ухвалює закони, що регулюють боргову політику;
- ратифікує міжнародні договори щодо зовнішніх запозичень.

2. Кабінет Міністрів України

- забезпечує реалізацію державної боргової політики;
- приймає рішення щодо здійснення запозичень у межах, затверджених державним бюджетом;
- затверджує стратегії управління державним боргом.

3. Міністерство фінансів України

Це ключовий орган у сфері управління державним боргом. До його повноважень належать:

- здійснення державних запозичень;
- розміщення державних цінних паперів;
- обслуговування та погашення боргових зобов'язань;
- ведення Державної книги боргових зобов'язань;
- надання роз'яснень і рекомендацій щодо боргової політики.

4. Національний банк України

- виступає фінансовим агентом держави;
- проводить аукціони з розміщення ОВДП;
- веде депозитарій державних цінних паперів;
- забезпечує розрахунки щодо боргових операцій.

5. Рахункова палата України

- здійснює фінансовий контроль за використанням запозичених коштів;
- аналізує ефективність боргової політики.

Система розподілу повноважень забезпечує прозорість, підзвітність і контрольованість боргової діяльності держави.

2.4. Державні гарантії та їх правове забезпечення

Державні гарантії є важливою складовою державної боргової політики, оскільки вони забезпечують можливість залучення коштів не безпосередньо державою, а суб'єктами господарювання з підтримкою держави.

Поняття та правова природа державних гарантій

Згідно з Бюджетним кодексом України, державна гарантія — це спосіб забезпечення виконання боргових зобов'язань позичальника, відповідно до якого держава бере на себе відповідальність погасити борг у разі його невиконання основним позичальником.

Державні гарантії надаються:

- для реалізації інвестиційних проектів;
- для фінансування стратегічно важливих галузей економіки;
- державним підприємствам, органам місцевих бюджетів, суб'єктам господарювання.

Умови надання державних гарантій

Бюджетний кодекс передбачає низку обмежень:

- гарантії надаються лише у межах граничного обсягу, встановленого законом про Державний бюджет;
- гарантії можуть надаватися виключно за рішенням Кабінету Міністрів України;
- позичальник зобов'язаний сплачувати державі плату за отримання гарантії;
- позичальник повинен забезпечити майнові чи інші форми забезпечення виконання зобов'язань.

Порушення умов гарантії призводить до того, що держава змушена погашати борг за рахунок бюджетних коштів, що збільшує гарантований державний борг.

Види державних гарантій

- внутрішні гарантії – перед українськими кредиторами;

- зовнішні гарантії – перед міжнародними фінансовими інституціями та іноземними кредиторами.

Правове регулювання гарантій забезпечує захист інтересів держави та кредиторів, мінімізує ризики та визначає прозорий механізм надання таких гарантій.

У другому розділі було проаналізовано нормативно-правову основу регулювання державного кредиту та державного боргу в Україні, що дозволило виявити ключові закономірності, тенденції та прогалини у цій сфері. Дослідження показало, що правове регулювання боргової політики України є багаторівневим і включає норми Конституції України, Бюджетного кодексу, законів, підзаконних актів, міжнародних угод та рішень Кабінету Міністрів і Міністерства фінансів.

У центрі правового забезпечення знаходиться Бюджетний кодекс України, який визначає загальні принципи здійснення державних запозичень, порядок управління внутрішнім та зовнішнім боргом, процедури укладення кредитних договорів і правила надання державних гарантій. Він закладає засади прозорості, підзвітності та фінансової дисципліни, що є важливими для ефективного боргового менеджменту.

Закон «Про державний внутрішній борг України» та норми, присвячені державному зовнішньому боргу, деталізують механізми залучення ресурсів, визначають види боргових інструментів та встановлюють вимоги до обслуговування зобов'язань. Особливе місце займають нормативні акти щодо випуску державних цінних паперів, зокрема облігацій внутрішньої державної позики, які є основним інструментом фінансування дефіциту бюджету.

Важливою складовою правового регулювання є державні гарантії, що надаються Кабінетом Міністрів України. Законодавство визначає критерії надання гарантій, їх ліміти та порядок контролю за виконанням гарантованих зобов'язань. Аналіз показав, що гарантії є інструментом підтримки стратегічно важливих проєктів, але водночас створюють додаткові ризики для державних фінансів.

У межах розділу було встановлено, що правове регулювання державного кредиту та боргу враховує міжнародні стандарти, включно з рекомендаціями МВФ, Світового банку та ЄС. Україна поступово адаптує свої норми до світових практик у частині прозорості, боргової стійкості та стратегічного планування.

Разом з тим, дослідження виявило низку проблем: недостатня узгодженість окремих нормативних актів, часті зміни законодавства, обмежений рівень парламентського контролю, неефективність системи прогнозування боргового навантаження, а також ризики, пов'язані з високою часткою зовнішнього боргу та значною залежністю від міжнародних фінансових організацій. Ці чинники ускладнюють формування довгострокової стабільної боргової політики.

Отже, правове регулювання державного кредиту та державного боргу України є загалом сформованим та достатньо розгалуженим, проте потребує подальшої модернізації для підвищення його ефективності, прозорості та прогнозованості. Розділ 2 створює основу для більш глибокого вивчення практичних аспектів реалізації державної боргової політики, що розглядаються у наступному розділі курсової роботи.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ ТА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В УКРАЇНІ

3.1. Актуальні проблеми у сфері державного кредиту та боргової політики

Сучасний стан державного боргу України характеризується складністю, динамічністю та високим рівнем залежності від зовнішніх чинників. Незважаючи на розвинену нормативно-правову базу, існує низка проблем, що зумовлюють недостатню ефективність правового регулювання та управління борговими зобов'язаннями.

1. Високий рівень боргового навантаження

Державний та гарантований державою борг за останні роки суттєво зріс, що обумовлено військовою агресією РФ, падінням економічної активності, значним дефіцитом бюджету та необхідністю залучення міжнародної фінансової допомоги. Високе боргове навантаження формує ризики:

- зростання витрат на обслуговування боргу;
- збільшення тиску на доходи бюджету;
- зниження інвестиційної привабливості країни;
- ускладнення проведення боргової політики.

2. Значна залежність від зовнішніх кредиторів

Структура боргу демонструє домінування зовнішніх запозичень, серед яких основними є:

- кредити МВФ, Світового банку, ЄС;
- кошти міжнародних фінансових організацій;
- розміщення єврооблігацій.

Залежність від зовнішніх джерел робить економіку чутливою до змін на міжнародних ринках, коливань валютних курсів, рішень іноземних урядів і фінансових інституцій.

3. Недостатня узгодженість нормативно-правових актів

Хоча правова база є широкою, вона характеризується:

- фрагментарністю окремих положень,
- дублюваннями та прогалинами,
- нечіткістю процедур укладання деяких видів кредитних договорів,
- неузгодженістю між підзаконними актами та нормами

Бюджетного кодексу.

Це створює правову невизначеність та ускладнює реалізацію боргової політики.

4. Недостатній рівень прогнозування та стратегічного планування

Проблемою є:

- недостатня якість макроекономічних прогнозів,
- обмежене використання сучасних методів моделювання боргової динаміки,
- формальне застосування боргових стратегій без чітких механізмів контролю.

У результаті держава не завжди здатна ефективно передбачати ризики та обирати оптимальні шляхи залучення коштів.

5. Обмежена прозорість і підзвітність у сфері боргової політики

Попри прогрес у відкритості бюджетної інформації, актуальними залишаються:

- недостатня деталізація умов окремих кредитних угод;
- несвоєчасне оновлення інформації про структуру боргу;
- обмежений доступ громадськості до документів, пов'язаних з державними гарантіями;
- низький рівень парламентського контролю за виконанням зобов'язань.

3.2. Напрями вдосконалення правового регулювання державного кредиту та державного боргу

На основі виявлених проблем можна запропонувати комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності правової та інституційної системи боргового управління.

1. Удосконалення законодавчої бази

Необхідними є такі кроки:

- оновлення Бюджетного кодексу у частині державних запозичень із чіткішим визначенням процедур;
- розроблення окремого комплексного закону про управління державним боргом;
- гармонізація законодавства з нормами ЄС та міжнародними стандартами управління боргом (практики МВФ, Світового банку, OECD).

Створення системного законодавчого акту дозволить усунути існуючі прогалини та забезпечить узгодженість правового поля.

2. Оптимізація структури державного боргу

Для зниження ризиків необхідно:

- збільшувати частку довгострокових запозичень;
- мінімізувати валютні ризики шляхом розширення частки внутрішніх боргових інструментів у національній валюті;
- відмовлятися від позик з надмірно високими відсотковими ставками;
- продовжувати роботу над реструктуризацією боргів у співпраці з міжнародними кредиторами.

Оптимізація дозволить зменшити борговий тягар у середньо- та довгостроковій перспективі.

3. Підвищення ефективності державних запозичень

Серед запропонованих заходів:

- запровадження системи оцінювання доцільності запозичень;

- визначення чітких пріоритетів фінансування інвестиційних проєктів;
- орієнтація на проєкти, що забезпечують економічне зростання та формують потоки майбутніх доходів.

Це дозволить уникати неефективних запозичень та додаткового боргового навантаження.

4. Розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів

Збільшення ролі внутрішнього ринку сприятиме зменшенню зовнішньої залежності. Доцільними є:

- розширення спектра державних облігацій;
- залучення фізичних осіб через спрощення процедур купівлі ОВДП;
- зміцнення інфраструктури фондового ринку;
- стимулювання інтересу інституційних інвесторів.

5. Посилення прозорості та контролю

Необхідно:

- забезпечити відкритість усіх кредитних угод, крім тих, що містять державну таємницю;
- удосконалити механізми парламентського контролю;
- підвищити якість звітності Мінфіну щодо боргових операцій;
- створити інтегровану електронну систему управління боргом.

Це сприятиме зростанню довіри громадськості та міжнародних партнерів.

3.3. Використання міжнародного досвіду для вдосконалення боргової політики в Україні

Важливим напрямом удосконалення є адаптація успішних зарубіжних практик. Аналіз досвіду Польщі, Канади, Естонії, Чехії та Німеччини дозволяє визначити низку корисних елементів, які можуть бути запроваджені в Україні.

1. Боргові правила та фіскальні обмеження

У багатьох європейських країнах запроваджено:

- ліміт на максимальний рівень боргу у відсотках до ВВП,
- обмеження на дефіцит бюджету,
- вимогу обов'язкового затвердження боргової стратегії

парламентом.

Запровадження таких правил в Україні дозволить забезпечити передбачуваність боргової політики.

2. Незалежні фіскальні інститути

У країнах ОЕСР активно працюють незалежні офіси бюджетних наглядових рад. В Україні створення аналогічної структури могло б:

- підвищити об'єктивність оцінки боргових ризиків;
- забезпечити зовнішній контроль за діями уряду;
- зменшити політичний вплив на боргові рішення.

3. Сучасні методи управління ризиками

Україні доцільно застосовувати:

- моделювання сценаріїв боргової стійкості;
- хеджування валютних ризиків;
- розроблення багаторічного планування обслуговування боргу.

4. Розвиток внутрішнього ринку запозичень за прикладом Польщі та Чехії

Це передбачає:

- формування широкої бази внутрішніх інвесторів;
- розвиток інструментів з фіксованою та плаваючою ставкою;

- використання «зелених» облігацій для фінансування екологічних програм.

Детальний аналіз проблем та сучасних викликів у сфері державного кредиту та боргової політики дозволив сформулювати комплекс пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності правового регулювання, зниження боргових ризиків та зміцнення фінансової стабільності України. Запропоновані напрями розвитку враховують як внутрішні потреби держави, так і позитивний міжнародний досвід, що є важливою умовою побудови сучасної, прозорої та ефективної системи управління державним боргом.

3.4. Пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання державного кредиту та боргової політики України

Аналіз сучасного стану правового регулювання державного кредиту та боргової політики України показує наявність низки проблем, серед яких: недостатньо чітке законодавче визначення меж державного боргу, відсутність ефективного механізму контролю за залученням і використанням кредитних ресурсів, а також фрагментарність нормативної бази щодо управління державними запозиченнями. З метою підвищення ефективності державного кредиту та забезпечення фінансової стабільності країни доцільно запропонувати наступні шляхи вдосконалення правового регулювання:

1. Уніфікація законодавчої бази та створення комплексного регламенту державного боргу
 - Розробка та ухвалення закону «Про державний борг та державні запозичення», який чітко визначатиме принципи формування, залучення, використання та обслуговування державного боргу.
 - Встановлення чітких меж державного боргу, критеріїв доцільності залучення зовнішніх та внутрішніх кредитів, а також відповідальності органів влади за недотримання встановлених обмежень.

2. Посилення прозорості та звітності державних запозичень
 - Запровадження регулярного публічного звіту уряду про стан державного боргу та прогнозовані витрати на його обслуговування.
 - Використання сучасних інформаційних систем для автоматизації обліку державних кредитів та боргових зобов'язань, що дозволить контролювати структуру та строки погашення боргу.
3. Оптимізація структури державного боргу
 - Зменшення частки короткострокових запозичень на користь довгострокових фінансових інструментів з фіксованими ставками.
 - Розробка механізмів хеджування валютних ризиків при залученні зовнішніх кредитів, що зменшить вплив курсових коливань на державний бюджет.
4. Впровадження ефективних інструментів контролю та оцінки ризиків
 - Створення міжвідомчого органу або департаменту при Міністерстві фінансів, відповідального за аналіз ризиків державного боргу та пропозиції щодо його оптимізації.
 - Використання методик стрес-тестування та моделювання сценаріїв для оцінки стійкості державного бюджету до змін у борговій політиці.
5. Зміцнення взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями
 - Встановлення прозорих правил співпраці з Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними кредиторами щодо залучення позик та грантів.
 - Забезпечення дотримання міжнародних стандартів управління державним боргом, що підвищить кредитний рейтинг України та зменшить вартість запозичень.
6. Підвищення кваліфікації фахівців у сфері управління державним боргом

- Організація спеціалізованих навчальних програм та тренінгів для працівників Міністерства фінансів та Національного банку України.
- Використання міжнародного досвіду управління борговими інструментами для впровадження найкращих практик.

Таким чином, комплексне вдосконалення правового регулювання державного кредиту та боргової політики дозволить підвищити ефективність управління державними фінансами, зменшити ризики бюджетної нестійкості та забезпечити фінансову безпеку України. Впровадження цих пропозицій сприятиме формуванню прогнозованої, прозорої та стійкої системи державних запозичень.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження правового регулювання державного кредиту та державного боргу України було встановлено, що ці явища займають ключове місце у фінансовій системі держави, забезпечуючи можливість покриття бюджетного дефіциту, підтримки макроекономічної стабільності та реалізації стратегічних програм розвитку. Державний кредит як економіко-правовий інструмент дозволяє залучати фінансові ресурси на умовах повернення, строковості та платності, а державний борг є невід'ємним наслідком цих запозичень і потребує ефективного управління.

У першому розділі було з'ясовано теоретичну природу державного кредиту та державного боргу, визначено їх сутність, основні види та функції. Аналіз показав, що державний кредит виконує важливі бюджетні, регулюючі, стабілізаційні та інвестиційні функції, формуючи основу для збалансованої фінансової політики. Встановлено, що державний борг має складну структуру, що включає внутрішні та зовнішні зобов'язання, а також борг, гарантований державою, що суттєво впливає на рівень фінансової безпеки країни.

У другому розділі розглянуто нормативно-правову базу, що регулює сферу державного кредиту та боргу. Було встановлено, що Україна має достатньо розгалужене законодавство, яке включає положення Конституції України, Бюджетного кодексу, законів про державний борг, державні запозичення, цінні папери, а також міжнародні договори та підзаконні нормативні акти. Разом з тим, виявлено низку проблем: фрагментарність окремих норм, часті зміни нормативно-правових актів, недостатню узгодженість законодавства, обмежений контроль за виконанням боргової політики. Підкреслено важливість адаптації законодавства України до європейських стандартів та міжнародних практик управління боргом.

У третьому розділі було проаналізовано актуальні проблеми управління державним кредитом і боргом, а також визначено можливі шляхи вдосконалення державної боргової політики. До таких проблем віднесено:

високий рівень боргового навантаження, значну залежність від зовнішніх позик, недостатній рівень прогнозування та моделювання боргових ризиків, а також дефіцит прозорості у сфері укладання та виконання кредитних угод. Запропоновано комплекс рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання, зокрема: гармонізація законодавства, розроблення єдиного закону про управління державним боргом, розвиток внутрішнього ринку боргових цінних паперів, посилення парламентського контролю, впровадження сучасних методів управління борговими ризиками, а також використання ефективних міжнародних практик.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що підвищення ефективності управління державним кредитом і боргом є важливою умовою фінансової стабільності України, особливо в умовах воєнного стану та економічних викликів. Впровадження запропонованих заходів сприятиме зміцненню національної економіки, зменшенню боргових ризиків та формуванню передбачуваної, збалансованої й прозорої боргової політики держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич, А. М. Державні фінанси : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 472 с.
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України.
3. Вдовиченко, А. Р. Державний борг України: проблеми та шляхи їх подолання. Київ : НІСД, 2019. 128 с.
4. Воронова, Л. К. Фінансове право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 536 с.
5. Гладких, Д. М. Державні запозичення: теорія та практика. Харків : Право, 2021. 284 с.
6. Губський, Б. В. Державний кредит: економічна сутність та механізм регулювання. Київ : КНЕУ, 2017. 212 с.
7. Державний борг України: аналітична доповідь / За ред. Т. Єфименко. Київ : НАН України, 2020. 157 с.
8. Державні фінанси : навч. посіб. / За ред. О. Данилюка. Київ : Ліра-К, 2019. 396 с.
9. Єфименко, Т. І. Фінансова безпека України в умовах боргових ризиків. Київ : НДФІ, 2021. 240 с.
10. Закон України «Про державний внутрішній борг» від 16.09.1992 № 2680-XII.
11. Закон України «Про державні гарантії» від 22.12.1997 № 604/97-ВР.
12. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV.
13. Кириленко, О. П., Василик, О. Д. Державні фінанси України. Київ : КНЕУ, 2020. 432 с.
14. Кравченко, В. Д. Фінансове право України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2019. 368 с.

15. Опарін, В. М. Фінанси : підручник. Київ : КНЕУ, 2021. 647 с.
16. Петков, С. В. Управління державним боргом: теорія, методологія, практика. Одеса : Астропринт, 2018. 304 с.
17. Пилипенко, А. А. Фінансова політика і боргова стійкість України. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 198 с.
18. Піхоцький, Я. В. Державний борг: сучасні тенденції та виклики. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 176 с.
19. Федосов, В. М., Луніна, І. О. Державні фінанси: теоретичні основи та практика. Київ : КНЕУ, 2018. 524 с.
20. Шевчук, В. О. Макроекономіка державного боргу. Київ : Знання, 2022. 280 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Динаміка
державного та гарантованого державою боргу України
за останні роки

(умовні узагальнені дані для наочного подання)

Рік	Державний борг, млрд грн	Зовнішній борг, млрд грн	Внутрішній борг, млрд грн	Частка зовнішнього боргу, %
2020	2142	1320	822	61,6
2021	2439	1480	959	60,7
2022	3275	2172	1103	66,3
2023	4133	2945	1188	71,3
2024	4510	3198	1312	70,9

Примітки:

1. Дані наведено у вигляді узагальненого прикладу для ілюстрації тенденцій.
2. Реальні статистичні показники можна підставити за потреби з офіційних джерел (Мінфін, НБУ, Держстат).

Структура

державного внутрішнього та зовнішнього боргу України

(схематичне зображення)

1. Внутрішній державний борг:
 - Облігації внутрішньої державної позики (ОВДП):
 - номіновані у гривні;
 - номіновані у валюті;
 - військові ОВДП.
 - Позики від державних банків.
 - Інші боргові зобов'язання держави.
2. Зовнішній державний борг:
 - Міжнародні фінансові організації:
 - МВФ;
 - Світовий банк;
 - ЄБРР;
 - ЄІБ.
 - Уряду іноземних держав (міждержавні кредити).
 - Облігації зовнішньої державної позики (єврооблігації).
 - Інші зовнішні запозичення.
3. Гарантований державою борг:
 - Зобов'язання суб'єктів господарювання, за які держава надала гарантії;
 - Кредити, отримані під державні гарантії для реалізації інвестиційних, інфраструктурних та оборонних проєктів.

Процедура здійснення державних запозичень (алгоритм)

1. Визначення потреби у фінансуванні

- Аналіз бюджетного дефіциту.
- Прогноз макроекономічних показників.
- Оцінка джерел покриття дефіциту.

2. Прийняття рішення про здійснення державних запозичень

- Включення обсягів запозичень до Закону про Державний бюджет.
- Розроблення річного плану запозичень.

3. Вибір способу здійснення запозичень

- Внутрішні запозичення (ОВДП).
- Зовнішні запозичення (єврооблігації, кредити МФО).

4. Погодження умов із заінтересованими органами

- Міністерство фінансів України.
- Кабінет Міністрів України.
- Національний банк України (у частині внутрішніх ринків).

5. Укладення кредитних угод або випуск цінних паперів

- Підготовка документації.
- Реєстрація емісії.
- Підписання договорів.

6. Залучення коштів та їх розміщення

- Отримання фінансування на рахунки Державної казначейської служби.
- Використання коштів відповідно до бюджетного законодавства.

7. Обслуговування та погашення боргу

- Виплата відсотків.
- Погашення основної суми.
- Реструктуризація в разі потреби.

8. Звітність та контроль

- Звітність Мінфіну перед Верховною Радою.
- Контроль Рахункової палати.
- Публікація інформації про борг на офіційному порталі.